

I

Op de dag dat Peter van der Grinten, gehuld in een zwarte cape, Lili Sartorius met tal van messteken om het leven bracht, dooide het. Het dooide zo snel dat de afdrukken van zijn rijlaarzen in de sneeuw binnen een mum van tijd verdwenen. In twee uur tijd steeg de temperatuur van min drie tot plus zes graden; de wind draaide van noordoost naar zuidwest en slagregens spoelden de dijk schoon. Toen de politiewagen tegen het middaguur op de plaats van het misdrijf arriveerde, waren zijn sporen uitgewist.

Het had er alle schijn van dat de god van Abraham, Izaäk en de Portlanders Peter van der Grinten een handje had willen helpen. 'Als hij niet meteen bekend had,' vertrouwde de wachtcommandant van de rijkspolitie Marius van Strijen me later toe, 'zou het nog een heidens karwei geweest zijn om de bewijzen boven tafel te krijgen.' Dat de Rotterdamse officier van justitie de zaak tijdens het proces als 'doodeenvoudig' kwalificeerde, deed weinig aan zijn woorden af. 'Sommige mensen,' zei Van Strijen na de rechtszaak, 'hebben geen oog voor de listen en de hinderlagen van het leven.' Van Strijen was oud en wijs genoeg om te weten dat niets doodeenvoudig is, 'en zeker een moord niet'. Hij keek me lang aan toen hij dit zei en al droeg hij een uniform, ik geloof dat we elkaar mochten.

Beiden wisten we dat Peter van der Grinten in zijn achte-
loosheid een perfecte moord had gepleegd. Het wapen dat
hij gebruikte, een lang smal gekarteld keukenmes, werd bij-
voorbeeld nooit teruggevonden. Vingerafdrukken liet hij niet
achter. Op zijn kleren zaten geen bloedsporen, wat voor Van
Strijen een raadsel zou blijven, want in de zitkamer van Lili
Sartorius kleefde het bloed aan alle wanden. Niemand had
Peter van der Grinten het lage afgelegen dijkhuis van Lili Sar-
torius zien binnengaan. Niemand had rond tien uur 's mor-
gens geschreeuw gehoord. Niemand had hem naar buiten
zien komen. Niemand was hem op de Essendijk gevolgd. Nie-
mand kon vertellen waar hij zijn handschoenen had gelaten.
Nee, er waren geen bewijzen en als hij gewild had zou Peter
van der Grinten vandaag de dag een vrij man zijn geweest.
Maar hij wilde niet. 'Godzijdank,' verzuchtte Van Strijen, die
was grootgebracht in het besef dat iedere misdaad bestraft
dient te worden, 'leverde hij het bewijs zelf.'

Direct na zijn daad, door de wachtcommandant steevast
een zwijnenstreek genoemd, begaf hij zich naar de woning
van Van Strijen. Via de Achterweg en de Rijsdijk liep hij naar
de Dorpsdijk, een tocht van zes kilometer en een fikse omweg.
Tijdens de laatste honderd meter passeerde hij de oudste zus
van Lili Sartorius, mijn vroegere kindermeid Lena Andersen
en de vader van Koos Spoomaker, die hij alle drie beleefd
groette. Ze konden niets uitzonderlijks aan hem ontdekken.
'Hij liep zoals hij altijd liep,' herinnerde Lena Andersen zich,
'dat wil zeggen: statig en met heel grote stappen.'

Volgens Adri van Strijen, een simpele vrouw met zachtaar-
dige ogen, kwam Van der Grinten het huis via de achterdeur
binnen. Hij deed zijn zwarte wollen, van de regen zwaar ge-
worden cape uit, ging aan de keukentafel zitten, vroeg om een

glas water, nam een klein slokje, veegde zijn lippen droog en zei: 'Ik heb het gedaan.' Vervolgens haalde hij uit zijn broekzak de envelop, die hij op de keukentafel legde. Even geloofde mevrouw Van Strijen dat Peter van der Grinten haar in de maling nam, maar nauwelijks was ze tegenover hem gaan zitten of ze snoof dezelfde mufte geur op die in de plaatselijke slagerij hangt, op de dagen dat er geslacht wordt. 'Het was,' beweerde ze tijdens het proces, 'de geur van ingewanden.'

Ze maakte de envelop open. Toen ze de inhoud zag kostte het haar moeite een gil te onderdrukken. 'Nooit, nooit, nooit van mijn leven ben ik zo geschrokken als gisteren,' zei ze een etmaal later tegen de dominee. Haar hele lichaam schokte. Met de mond wijd open staaarde ze Peter van der Grinten aan en las, om haar eigen woorden aan te halen, apathie in zijn ogen. 'Ik vond hem gek genoeg heel mooi en dacht: jij, jij kunt iedere vrouw versieren. Maar ik vond hem ook huiveringwekkend door de ijzige kalmte die hij uitstraalde.'

Nadat ze hem, eerder bevreesd dan grootmoedig, een klopje op de schouder had gegeven, belde ze met haar man, die, gebogen over een stapel rapporten, op het politiebureau zat. In drie, vier hakkeland uitgesproken zinnen bracht ze hem op de hoogte van het gebeurde. Vanuit de gang hield ze Peter van der Grinten in de gaten. Gedurende het telefoongesprek verroerde hij zich niet. Hij staaarde doods voor zich uit en had zijn handen in zijn broekzakken verstopt. 'Het leek,' zei mevrouw Van Strijen me geruime tijd later, 'alsof hij in gedachten al begonnen was aan zijn gevangenschap van vele jaren. Vanaf dat moment voelde ik medelijden met hem, een diep hartstochtelijk medelijden, dat voortduurt tot op de dag van vandaag.'

Kort na het vallen van de avond ging in mijn huis aan de Brouwersgracht in Amsterdam de telefoon over. Samen met Françoise had ik een canard à l'orange klaargemaakt en we waren vastbesloten er een zorgeloze avond van te maken. Om in de stemming te komen dronken we een glaasje wijn. Françoise was juist aan een dolkomische geschiedenis begonnen die zich in haar geboortestad Bordeaux had afgespeeld, toen de telefoon rinkelde. Licht grommend stond ik van tafel op, liep naar het toestel en nam de hoorn van de haak. Het was Koos Spoormaker. Koos Spoormaker? Ik knipperde even met de ogen. Zo opgewekt mogelijk informeerde hij naar mijn werk, naar mijn bezigheden en naar mijn vrouw, die hij nooit ontmoet had, die hij zelfs niet van naam kende en die ik in de verte met een gepast gevoel voor ceremonieel de eend uit de oven zag halen. Koos Spoormaker! Ik antwoordde hem ontwijkend en misschien zelfs geïrriteerd – we hadden elkaar in geen tien jaar gezien en toen we elkaar voor de laatste keer de hand drukten waren we allebei nog broekies. Maar al snel kreeg ik in de gaten dat hij me iets vertellen wilde dat hij niet vertellen durfde en daarom vroeg ik na een paar minuten wat hem dwarszat. Een lange stilte volgde. Toen zei hij: 'Peter heeft Lil Sartorius vermoord.'

'Vermóórd?'

Ik vermoed dat ik het woord ongelovig lachend heb uitgesproken. Voor mij vonden moorden alleen in boeken plaats, of in achterbuurten, maar niet in mijn directe omgeving – ik verkeer nu eenmaal in de keurige intellectuele kringen waar men alleen in overdrachtelijke zin de messen trekt. 'Vermoord, ja,' bevestigde Koos Spoormaker, en voor het eerst bemerkte ik dat zijn stem hoger klonk dan vroeger. 'Misschien,' vervolgde hij, 'wordt het tijd dat je naar Portland terugkeert.'

‘Voor geen goud,’ wilde ik roepen, maar ik hield me in. Ergens in mijn achterhoofd hoorde ik de stem van Lili Sartorius een paar ophitsende kreetjes slaken, en één zin zeggen, vol poëzie.

II

Ze had de slankste benen van het westelijk halfronde, de aardigste mond en de stevigste billen.

Treurig om zo'n heerlijk lijf te begraven.

Zoals zo vele meisjes op het eiland leek ze door haar gitzwarte haren, haar donkere wenkbrauwen, haar kastanjebruine ogen en haar scherpe neus eerder op een Latijnse dan op een Noorse, wat volgens haar vader, Charles Sartorius, door het hugenotenbloed kwam dat in de familieaderen stroomde en volgens de andere dorpingen door de honderden Spaanse krijgers die, ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog, in de buurt van Portland gebivakkeerd hadden – de legende wil dat de Spanjolen meer kinderen verwekten dan kaaskoppen aan de spies regen. Maar ze was niet alleen mooi, ze was intelligent, vurig, onconventioneel en voor een meisje uit het protestantse Portland behoorlijk ontwikkeld.

Toen ik op die gure januaridag voor haar graf stond kon ik het niet anders dan onrechtvaardig vinden dat binnen een paar minuten vette klodders klei twee pezige handen zouden bedekken die de viool, de Turijnse viool, hadden kunnen laten janken en zingen.

'Ik heb haar gedoopt, ik heb haar de belijdenis des geloofs afgenomen, ik heb haar getrouwd en nu moet ik haar begraven,' prevelde de oude dominee, en zijn stem verried emotie.

We waren allemaal aangeslagen, de Portlanders die de begrafenis bijwoonden, en er waren verscheidene glazen jenever voor nodig om de brok in de keel weg te spoelen. Na afloop van de plechtigheid vertelden we elkaar in de gelagkamer van Het Wapen van Portland banale dingen, maar we moesten iets zeggen omdat we niet begrepen waarom Peter van der Grinten een dergelijke daad had kunnen begaan.

Was het uit jaloezie, zoals sommigen veronderstelden? Het leek me uitgesloten. Peter van der Grinten en Lili Sartorius waren al meer dan zeven jaar gescheiden en hadden elkaar, vertelde de van vermoeidheid trillende Niek van der Grinten me, de afgelopen maanden niet meer gezien, ‘behalve in de kerk wellicht’. Er moest iets anders aan de hand zijn, iets wat volgens de meeste Portlanders buiten de orde der gewone dingen viel.

Een uur later stond een kring van vijftien, twintig dorpelings om me heen in de verwachting dat ik, die over het Hollands Diep was heen gesprongen om de wereld te zien, een streepje licht op de duistere zaak kon werpen, maar als er iemand niet in staat was één verstandig woord uit te brengen, dan was ik het wel, want zowel Peter van der Grinten als Lili Sartorius waren onbekenden voor me geworden, namen uit een verleden waaraan ik eerder met wrevel dan met weemoed terugdacht. Toch praatte ik, om de herinnering aan destijds te verdringen.

Bepaalde Portlanders moesten niets van mijn praatjes hebben. Ze vonden me een wijsneus uit de hoofdstad die hun taal niet meer sprak, de tale Kanaäns vermengd met tal van regionale uitdrukkingen. De meeste andere Portlanders bleken grootmoediger van aard, ook al voelde ik bij iedere zin die ik uitsprak de kloof die ons scheidde. Ik sprak hun taal in-

derdaad niet meer en hoezeer ik m'n best ook deed, het lukte me niet die kloof te overbruggen. Na een tijdje hield ik m'n mond.

Op dat moment zag ik Koos Spoomaker staan, een kleine, gedrongen, somber ogende man met wie ik, net zoals met Peter van der Grinten, op de kleuterschool, de lagere school en de middelbare school had gezeten. Tijdens de gesprekken had hij zich hardnekkig afzijdig gehouden en nu verloor hij me geen seconde uit het oog. Om de een of andere reden weigerde hij het woord tot me te richten.

Na het derde glas jenever stapte ik op hem af en schudde hem de hand, een klamme, slappe hand. 'Treurige dag,' zei ik. Hij ontweek mijn blik. 'Lili dood, Peter achter de tralies. De klootzak!' Hij keek me aan. In zijn troebele, diepliggende ogen waren verschillende adertjes gesprongen. Zijn babygladde wangen zagen witter dan wit. 'Hoe voel jij je nou?' Hij stootte een paar nasale klanken uit, verward geneuzel. En zonder overgang zei hij: 'Ik wist het, van september.' Ik schrok. Ik verkeerde in de veronderstelling dat niemand het wist. 'Hoe dat?' vroeg ik onmiddellijk en ik vroeg het zo fel dat hij een stap naar achteren deed. 'Ik heb het,' zei hij, 'met mijn eigen ogen gezien.'

Ik beet op mijn onderlip en proefde bloed.

III

Samen met de oude dominee at ik een hapje. Ik was hem op de Dorpsdijk tegengekomen en hij had me bij hem thuis uitgenodigd, in de pastorie. ‘God jong,’ verzuchtte hij zonder ophouden, ‘ik haat begrafenissen.’ Hij keek alsof hij zijn eigen dochter ter aarde had besteld en ik probeerde hem een beetje op te beuren.

Na de maaltijd – boerenkool met worst – dronken we koffie in de studeerkamer. Het was een hoog en donker vertrek, waar de Geest leek te zweven op nevels sigarenrook. Hij droeg nog steeds het zwarte pak van die middag en het witte overhemd met de hoge stijve boord die in zijn schrale rimpelige hals priemde. Zijn rechterhand rustte op een boekje uit de Wereldbibliotheek.

Dominee Smeltzer was een kleine, magere man met een groot hoofd dat altijd scheef hing, alsof het te zwaar was om te torsen. Achtendertig jaar geleden had hij de pastorie van Portland betrokken en hij was er nooit meer weggegaan. ‘Na een paar maanden al was ik, stadsmens, met het dorp vergroeid.’ Hij mocht ze wel, de Portlanders; hij deed voor de dorpelingen wat hij voor zijn naaste verwanten zou doen, was lyrisch over hun verrichtingen, deelde hun vreugden en hun verdriet, maar vond ze in wezen even vreemd als de barbaren van Zanzibar. Soms sprak hij over de autochtonen als

over de personages uit een exotische roman. Voor dominee Smeltzer was Portland toch in de eerste plaats een deeltje uit de Wereldbibliotheek.

Zijn vrouw was in de oorlog overleden. Hij was niet getrouwd. Vrouwen konden volgens hem niet luisteren en als ze luisterden hoorden ze de verkeerde dingen. Dominee Smeltzer praatte veel.

‘Vanmiddag moest ik zeggen,’ vervolgde hij ons tafelgesprek, ‘dat God haar tot zich genomen heeft. Tja, God heeft Lili Sartorius bij zich geroepen. Het is wel een wrede God die zoiets doet. Tweeëndertig was ze, tweeëndertig, dat is geen leeftijd om te sterven, dat is de leeftijd om het leven te schenken aan een uit de kluiten gewassen zoon.’

Hij doofde zijn sigaartje en stak zonder dralen het volgende op.

‘Tegen jou hoef ik dergelijke dingen natuurlijk niet te zeggen; voor jou bestaat God noch gebod. Voor mij wel, en dat maakt het allemaal veel moeilijker. Ik heb het wel eens eerder gezegd: het is veel lastiger met geloof te leven, dan zonder.’

Vermoedelijk citeerde hij een oude preek. Hij weidde er lang over uit en als ik hem niet onderbroken had zou hij me tot diep in de nacht aan zijn worsteling met de Allerhoogste gekluisterd hebben.

Na het tweede kopje koffie zei ik, naar mijn handen starend, dat het er bij mij nog steeds niet in wilde dat Lili was vermoord. Toen liet hij de hemelse mysteries voor wat ze waren en tippte met een boos, profaan gezicht de as van zijn sigaar.

‘Het is onvoorstelbaar. On-voor-stel-baar. Vroeger werd hier gemoord, vroeger... wijven, kerels, en altijd om dezelfde redenen... maar dat is lang geleden... dat was voor mijn tijd.’